

III.

Dr. PAULER TIVADAR,

KIR. TANÁCSOS, AZ ÉSZ ÉS BÜNTETŐJOG NY. R. TANÁRA
ÉS A JOG ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI KAR UJ DÉKÁNJÁNAK

A HIVATALÁBA LÉPŐ NAGYSÁGOS RECTORHOZ

INTÉZETT

ÜDVÖZLŐ BESZÉDE.

III.

Dr. PAULER TIVADAR,

MIN. TANÁCSOS. AZ ÉRZ ÉS BÜNTETŐJOG NY. K. TANÁRA
ÉS A JOG ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYT KARRA DEKÁNJÁNAK

A HIVATALÁBA LERŐ NAGYSÁGOS RECTORHON

INTÉZETT

ÜDVÖZLŐ BESZÉD.

Nagyságos Rector Ur!

Uj tisztí karuk beiktatását az egyetemek mindenkor örömnapnak tekinték, ünnepélyes szertartással ülék meg.

Nemcsak uj szaka kezdődik azzal rendszerint tudományos működésüknek, hanem mindannyiszor ujlag érvényesül ősi alapintézményeik egyike, önkormányzati joguk gyakorlata; és e körülményben rejlik ezen ünnepélyük jelentősége, az, nem a tisztí személyzet változásának ténye teszi e napot rájuk örvendetessé, nevezetessé; mert arra nézve kell, hogy választók és választottak egyaránt érezzék a jövő bizonytalanságának nyomasztó súlyát:

... Futuri temporis exitum

Calliginosa nocte premit Deus. (Horat. Carm. III. 29.).

Az önkormányzat nagy elve, melynél fogva ügyeiket közvetlenül maguk intézik, szabadon választott tisztviselőik, minden más jelentékenyebb jutalom nélkül, mint melyet a bizalomban nyilvánuló kitüntetés, a kötelesség híu teljesítésének öntudata nyújt, viszik igazgatásuk, ügykezelésök gyakran súlyos terheit, azon elv, melyet az állambölcsesség kívánalmaként napjainkban még az összpontosítás honában is

emléttetni, dicsőíttetni hallunk, az gyökere, az éltető eleme az egyetemek ősi szerkezetének.

Századoktól századokig, nagyobb kisebb szerencsével, gyakran küzdelmek közt tartották azt fen testvérintézeteink, itt-ott megszorítva, megcsonkítva, végképp csak ott szűnt meg, hol megszűnt az egyetem mint olyan létezni, hol az egyengetési vakbuzgóság romboló árjainak, vagy az államhatalom merev összpontosítási rendszerének sikerült őseink szellemi emelkedettsége ezen hétszázadot túlhaladott, de a tudományok ifjító erejénél fogva örökön viruló intézményeit megsemmisíteni, vagy természetökből kivetköztetni.

↓ Az egyetemek önkormányzati joga, valamint testületi egységek főképviselőjét, azok szabadon választott fejében, nagyságos rectorában tiszteljük.

Annak tisztelték az egyetemek már a multnak viharos századaiban, annak és közvetve a tudományos érdekek személyesítőjének tekintette az egyház, mely ezen a szellemi élet ébresztésére, fejlesztésére törekvő intézeteket hason irányzatánál fogva védte, óvta és oltalmazta, annak tekintette a szellemi tényezők kellő méltánylására csak később emelkedett polgári társaság, és azoknak hatalmát a középkor fogalmai szerinti jelképező kettős kardnak, törvényszerű birtokosai a pápák és római császárok.

Innét a külső dísz és fény, melylyel a rectori méltóságot környezték, hogy a tudományos intézetek fejeiben tüntessék ki a tudományt, tanusítsák az iránti elismerésüket; igazán mondhatván Conringius: „Videntur ipsi caesares regesque, cum papis quasi con-

tendisse, in ornandis academiarum rectoribus.“ (De antiquit. acad. dissert V.).

A biboros palást, mely a külföldi egyetemek rectorait díszesíti, az arany szövetű epomis, mely II. József koráig ezen főiskolánál azoknak vállait fődte, az arany nyaklánczok és ezüst jogarok, a Magnificentiának czíme, azon korban, midőn megadatott a főuri méltóság jelvénye, melyet hazánkban Robert Károly az ország zászlósainak tulajdonított, Werbőczy Hk. II. 54. cz. a vránai perjel különös díszjogaként említ, és az országos rendek még a XVIII. század derekán oly fényesnek tartottak, hogy a királyi személyeknek azzali felruházását, az 1751. 6. törvénycikkely által örökítették; kitűnő rangjuk, melynél fogva a püspökök fölötti elsőbbséget igényelték, a párisi egyetemenél a pápai nunciusok, sőt bibornokokkal versenyre keltek, végre azon körülmény, hogy még napjainkban is koronás királyok és uralkodó fejedelmek, egyetemeik magnificentissimus rectorainak czímével élnek, mig ebbeli jogaik gyakorlatát választott prorektorokra hagyják, a tudományok iránti hódolatnak, állításaim igazságának mindannyi jelei és bizonyítékai.

Az önkormányzati elv nyomosságát, és a rectori méltóság tekintélyét hirdetik e nap szertartásai, szónoklatai; mert hason nézetek eredményezték egyetemünknel is rectorai ünnepélyes lemondása és beiktatásának szokását; és azt annál nagyobb részvéttel megülni okunk, minél hosszabb ideig teljesen nélkülöztük, vagy igen szűk mértékben élveztük és élvezték elődeink az önkormányzat jótékony előnyeit.

A legközelebb mult évtized eseményei mindnyájunk élénk emlékezetében vannak, de azt megelőzve

is volt idő, melyet társaink közül többen öntapasztalásukból ismernek, idő, melyben a régi egyetemi méltóságok czímein kívül alig maradt fen az önkormányzat árnyékánál egyéb, míg szelleme, éltető ereje elköltözött.

Egyetemünk ujjaalakításánál, mely az összes tanügy országos szervezésével egymagában Maria Terézia halántékaira tüzné a halhatatlanság babérkoszoruját, előttünk pedig emlékét, nevét oly nagygyá teszi, hogy méltán mondhatjuk:

— „Nil maius generatur ipsa,

Nil viget quidquam simile, aut secundum“ (Horat. Carm. I. 12.) — legfontosabb ügyeit, b. Patachich Ádám kalocsai érsek elnöklete alatt, legfelsőbb kinevezésű karigazgatókból alakított királyi tanács, senatus regius, tárgyalta; a választott tiszthatóság, magistratus academicus köre, csak a törvénykezési és fegyelmiere volt szorítva; ez intézkedést igazolhatták az átalakítás nehézségei, szerves lényeges intézkedések gyakoribb szüksége; több surlódás és viszálykodás forrása, egyetemünk áthelyezésével Pestre megszűnt, és tágasb önigazgatási körben részesült.

Az e század elején rendszeresített egyetemi elnökség, e jogainak némi megszorításával járt ugyan, de czéljánál fogva, inkább a felügyelet és közvetítés, intézetünk mindennemű érdekei hathatósabb pártfogolására hivatva, lényegét kevésbbé érinté, tanulmányi rendtársunk szelleme és szavai szerint: „Cavebit nihilominus (praeses) ne sibi subiectorum vel libertatem opprimat, vel iurisdictionem ad se quoque modo pertrahat“ (190. §.) nem érinthető; ritkábban és mindannyiszor az egyetem java, virágzása és díszéért buz-

golkodó nagytudományu zászlósok Ürményi József és gr. Cziráky Antal országbirák által betöltve, azok nevei s érdemei az utókor előtt is fénynyel környezendik emléket.

Életgyökerét érte azonban e század másod évtizedének azon intézkedése, melynél fogva, a monarchia többi egyetemei mintájára, a karok vezetése, összes tanulmányi s személyzeti ügyeiknek kezelése állandóan nevezett igazgatókra bízott, kik az elnök s igazgató kormányssal közvetlenül érintkezvén, a testület szervezetén kívül sőt felül állottak, annak életkérdéseit tárgyalták; az egyetemi tanácsnak a szertartási képviselésén kívül, csak a fegyelmi és belgazdászati ügyek hagytak fenn, a legnyomósabbintézkedésekről gyakran hivatalosan nem is értesült; és míg a karbeli igazgató helyettségé sem a kar választott dekánjára, hanem legidősb tanárára ruházva lón: az ily szűk körre szorított dekánság viselhetéséből is, a bécsi és prágai egyetemek példájára, hol ez eljárást a történelmi előzmények, hanem is igazolhatták, de részben magyarázhatóvá teték, két kar tanárai teljesen kizárattak, arra azoknak külső társas tagjai hivattak.

És így az egyetemek önkormányzatának azon alkalmazását láttuk, és álmélkodva bámulta a külföld, hogy az universitas magistrorum et scholarium hatóságának fenmaradt jelentéktelenebb részét is. oly habár érdemes férfiak gyakorolták, kik annak főfeladatával a tanítással nem foglalkodtak, kik sem a magisterek, sem a scholarisek közé többé nem tartoztak; hogy az egyetemek régi szerkezete, szelleme s természetének teljes félreismerésével, a tudorságnak az akadémiai méltóságokra hajdan azért általános jogozata,

mivel e fokozat rendszerint tanítással járt, eme kötelességben eljáró tudoroktól elvonatott, és azoknak tulajdoníttatott, kiknek a tanítás közösségen gyökerezett jogcímök, a századok lefolyta alatt, beállott változások folytán, rég elvesztette eredeti jelentőségét, belső igazolási alapját.

Egyetemünknel a jog- és orvostanárok eme teljes kizárása, a karigazgatók, egyetemi tanács, elnök kir. helytartótanács, de még az országos választmányak is összhangzó ellennyilatkozatai folytán, aránylag rövid ideig tartott, de önkormányzati joga folytonos megszorítását annál mélyebben érezte intézetünk, minél feltünőbbé tette azon körülmény, hogy míg külföldön az autonom igazgatás majdnem teljes elenyészésével, csak a tudományos egyetemek tarták azt meg egész terjedelmében, addig hazánkban e rendszer teljes virágzása mellett, municipiumainkban, megyéink kerületeink, városainkban, éppen a tudományos egyetem vetkőztetett ki annak gyakorlatából.

A tanügy új aerája meghozta az ohajtott változást, az örökös tartományok főiskoláira nézve; nálunk ismeretes országos viszonyaink a választások fölfüggesztését, tíz évi ideiglenességet szültek, és csak ötödik éve, hogy egyetemünk nemcsak elébbi állapotjából vissza helyeztetett, hanem annál tágasb és önállóbb működési körnek örvend.

A tanártestületek immár választott dekánjaik elnöke alatt, önállóan kezelik ügyeiket; az össze egyetem vezetése, a törvényes felügyelet épentartásával, azok választottjaiból álló tanácsot, annak élén testület számosabb képviselőinek szavazatai által méltóságára hívott rector t illeti.

Az egyetemi hatóságok eme kitünő hivatásában, terjedtebb jogkörében találom én a rectori hivatal fő díszét, abban terhei fő súlyát; mert a tanulmányi és fegyelmi ügyek, az idők körülményeihez képest igen is súlyossá válható felelősséggel járó igazgatása, a karok kívánalmai, indítványainak méltatása, az egész testület összérdekeivel megegyeztetése, jogainknak fentartása és védelme, kötelességeink ellenőrzése, legközelebb és leginkább, a tanács elnökét, az egyetem rectorát, jelenleg tehát Nagyságodat illeti és terheli, ki ez ünnepélyes órában e méltósággal kapcsolatos jogok is kötelességek gyakorlatába lép, s kit díszes pályája kezdetén sz összes egyetem nevében üdvözölni, tisztem hivatásához, tisztem kötelességeihez tartozik. 1

Általában ismeretes, sok oldalú munkássága a közoktatás és irodalom terén; tanári működése a teréziai lovag-akadémiánál, ezen királyi és a bécsi császári egyetemenél, állása kötelességei és körülményeihez képest, a magyar köz- s magánjog, ausztriai polgári törvénykönyv, a kereskedelmi váltó-, bánya- és tengerészeti jog, a peres és nem peres ügyekbeni eljárás, német és egyetemes jogtörténet, az összehasonlító jogtudomány a magyar államisme, egyetemes és hazai történelem előadására részben új tárgyak önkénytes kezdeményezésére, honosítására, a tanítási kör tágasbítására irányult.

Irodalmi tevékenységének szóló bizonyosságai kézi könyvein, úgymint: a magyar és erdélyi magánjog rendszerén, az ausztriai polgári törvénykönyv, ideiglenes perrendtartás, közönséges bányajogról irt commentárain kívül, a jog és történelem körébe tartozó nagyszámu dolgozatai, melyek részint a történeti kút-

fők kutatására, gyűjtésére, kiadására, részint egyes kérdések, események, tárgyak részletesebb megismer-tetésére vonatkoznak; az első irányban a magyar bánya- s dalmát tengeri városok jogszabályaira, Georgius Syrmien-sisre, Marinó Sanuto részeire, a budai regestákra, az Árpádkori okmánytár-ra, a másodikban a magyar jogforrásokról szerzett tudoravattatási mu-tatványától kezdve Ozorai Pipóig, magyar és német folyóiratokban, az irodalom bécsi évkönyveiben, a császári, de kiválólág a magyar akademia kiadmányaiban megjelent hosszú sorára az értekezések, is-mertetések, jelentéseknek utalni elégséges, hogy azon meggyőződésre jussunk, miszerint ifjúságától kezdve élte irányelvének vallá:

*Nil dulcius est, bene quam munita tenere,
Edita doctrina, sapientum templa serena.* (Lucre-tius de nat. rer.)

Eddig kifejtett buzgósága kezességet nyujt, mi-szerint uj méltósága soknemű követelményeinek egész erejéből minden tekintetben megfelelni, nemes hiva-tásának, szent kötelességének tartandja.

Mint a tudomány embere, ismervén annak éltető elemét, a különböző rendszerek hatását, ismervén a külföldnek intézményeit, tapasztalatait, testületünknek meggyőződését, csak a tudományos haladás tiszta ér-dékeit fogja irányadóknak tekinteni; mint jogász, az igazság vezérelvét: „Suum cuique“ minden irányban követvén, erélyes védője lesz jogainknak, híu és szigoru ellenőre kötelességeinknek; — mint történész a mult tanuságaiból tudván, hogy minden intézmény-nek virágzása, természetének méltatásától, a tudo-mányos intézetek üdvös hatása, tagjai egyetértő köz-

reműködésétől függ, szeme előtt tartva régibb tanulmányi rendtartásunk arany szavait: „Ibi demum stare opus educationis publicae, ubi una est directorum docentiumque voluntas et opera“, (165. §.) a collegialis érület fentartását, szilárdítását főgondjai közé számítandja; — mint az ifjuság negyedszázadon túl tapasztalt oktatója, annak irányában azon szelid komolysággal, szilárd következetességgel, és szivélyes jó akarattal járand el, mely legbiztosabb záloga az ohajtott sikernek, egyszersmind forrása ama tisztelet és bizalomnak, melynek minden jóra hajlandó ifjaink, oly számos és örvendetes bizonyítékait adták.

Ezek Nagyságos Rector! multján gyökerező reményeink, ezek a jövőre irányzott, a közügy iránti meleg érzelmeinkből eredt buzgó ohajtásaink. Azoktól kísérve foglalja el ezen elnöki széket, melyet annyi a tanügyi, irodalom és egyetemünk körül fényesen érdemesült jeles férfinak emlékezete díszesít; lépjen e téren is nagy nevű tanszéki elődjai: K e l e m e n Imre és F r a n k Ignác nyomdokaiba:

„Dimidium facti, qui coepit habet“ (Horat. Epist. I. 2.).

Mi, az egyetemi tanács tagjai, tisztársaink bizalmának megfelelően, szoros kötelességünknek tartandjuk, hogy Nagyságodnak egyetemünk javára célzó szándékait tehetségünkhez képest gyámolítsuk, tanácsunkkal, ernyedetlenközreműködésünkkel támogassuk.

Adja az ég áldását! legyen igazgatásának szaka örömteljes Nagyságod személyére, üdvhozó egyetemünkre és annak minden tanító és tanuló tagjára!

